

DESPRE ROMÂNII DE LA DUNĂREA DE JOS ÎN CONTEXTUL VEACURILOR VII—XII

de dr. **ADRIAN RĂDULESCU**,
directorul Muzeului de Istorie
Națională și Arheologie, Constanța

Procesul etnologic românesc este indiscutabil complex și dificil, dar poate fi perfect determinat în condițiile informației actuale, puse la dispoziție de izvoarele literare, de cele arheologice și numismatice, la fel ca și de cele lingvistice.

Trebuie să subliniem mai întâi un fapt care pare că se impune mai greu în exprimarea istorică actuală. Se spune îndeobște că aria de formare a limbii și poporului român este dată de zona carpato-dunăreano-pontică. Este mai firesc, și corespunde datelor de care dispunem, să circumscriem această arie zonei carpato-balcano-pontice. Aceasta este în realitate vatra întinsă de manifestare a entității spirituale și a structurii etnice românești, mai ales pînă la migrația și sedentarizarea slavilor aici. O analiză, fie chiar și succintă, a unor aspecte legate de întinderea ariei de geneză a românilor sau de răspîndire a componentelor majore ale etnosului lor vădesc o unitate demografică, care, în anumite faze ale istoriei medievale, îi dau nota preeminenței în contextul balcanic ¹.

Versanții imensului arc carpat, valea Dunării mijlocii și a celei inferioare, apoi în sud, Munții Balcani cu regiunile aferente — iată pe scurt ce trebuie să luăm în considerare, în chip obligatoriu, ca prezență românească între secolele VI și VII; exact aria de sălășluire a neamului tracilor intrați în procesul romanizării încă din sec. al II-lea î. e. n., care, ca durată, după date arheologice certe, continuă pînă în sec. al VII-lea e. n. Astfel s-a creat aici o imensă masă a romanității balcanice, cu numeroase nuanțe etnice și lingvistice, dar cu preeminență firească a limbii și a etnosului românesc.

Substratul traco-geto-dacic, încă viguros în veacurile VI și următoarele, rămîne puternic în alcătuirea neamurilor balcanice de pe aria de viețuire tragică, chiar la capătul îndelungatei lor deveniri latinofone. S-a produs o puternică fuziune între băștinașii tracici și masa cuceritorilor latini — ultimii, dominatori nu numai prin poziția lor militară, politică, economică și spirituală, ci și ca vitalitate și prolificitate. S-a produs o mare sinteză, într-un spațiu geografic imens, alambicată în retortele unei

¹ Constantin Preda și Florența Preda, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, în „Revista de istorie“ (Momente din istoria patriei, a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din țara noastră), p. 20.

civilizații care ar fi putut atinge în continuare parametrii cei mai elevați și o sudură organică mai circumstanțiată dacă procesul evolutiv n-ar fi fost stăvilit de calamitatea marilor migrații. Oricum, este un fapt bine constatat că dacă avem astăzi o civilizație și o moștenire de culoare latină, realizate peste acțiunile distructive ale unor neamuri invadatoare, aceasta o datorăm acelor „oameni ai locului“, care au luptat să-și apere vatra și au salvat civilizația moștenită în condiții precare. Acestui proces, cu progresele sale social-economice și politico-culturale, i se circumscrie romanitatea carpato-dunăreano-balcanică, eliberată de goți, huni, gepizi și avari. Mai puțin de slavi. Asupra acestora să stăruim mai mult.

Imensa masă a celor veniți de pe Vistula și Pripet în sec. VI—VII a cuprins teritorii imense în centrul și sud-estul Europei. O privire scurtă asupra ramurilor care, străbătînd teritoriul actual al României pentru a se îndrepta către sudul Dunării și spre Adriatica, ne dă un sinoptic clar : se produce o concentrare masivă a lor, lentă și densă, între hotarele europene ale Imperiului bizantin ; orașele de mare tradiție meșteșugărească și comercială erau preferate pentru mirajul bogățiilor lor.

Dacă în nordul Dunării condițiile sociale, economice și spirituale au determinat numeroase triburi slave să părăsească zona, în schimb, în sud, se produce o puternică sedentarizare a lor ; pe cînd în nordul fluviului sînt copleșiți de băștinași a căror limbă, cultură superioară și mod de viață au făcut posibilă aceasta, în schimb, în sud și sud-vest fenomenul se produce invers : băștinașii au sfîrșit prin a fi asimilați, impunîndu-li-se limba slavă, cu formele de mai tîrziu : bulgara, sirba, croata etc.

În sud se întemeiază *slavinii*. Vestigiile arheologice, ca și izvoarele literare, o atestă clar. Descoperirile arheologice de pe actualul teritoriu bulgăresc înscriu pe harta slavilor de altădată așezări și necropole ca cele din centrele de la *Djedjove Lozea*, *Momicila*, *Stareța*, *Opaskata* etc. Vestigiile determinate aici sînt datate la sfîrșitul sec. VI și VII. Indiscutabil acești slavi vor pune pecetea etnicității în procesul de etnogeneză a poporului bulgar.

Teritoriul românesc de la nordul Dunării, căruia în chip organic — antropogeografic — i se circumscrie Dobrogea, ca o largă deschidere a Cîmpiei Române la Marea Neagră, devine în sec. VI—VII aria de răspîndire a culturii materiale *Ipotești—Cîndești—Ciurelu*. Aceasta îmbină armonios elemente de obîrșie daco-romană și romano-bizantină. Dezvoltarea acesteia coincide cu momentul pătrunderii și așezării slavilor în cuprinsul fostei Dacii. Din datele oferite de izvoarele scrise, la care se adaugă și cele arheologice și numismatice, rezultă că așezările slavilor în zona extracarpatică a țării noastre are loc în a doua jumătate a sec. al VI-lea. Cîmpia Dunării va constitui în această vreme baza de unde porneau atacurile împotriva imperiului. În Transilvania, slavii pătrund și se așează ceva mai tîrziu, respectiv după începutul sec. al VII-lea. Se consideră că pe lingă slavii răsăriteni au loc și pătrunderi (sec. VI—VII) ale slavilor de vest, pe valea Dunării.

Este evident deci că teritoriul Daciei constituie și pentru slavi arie de așezare, dar numai în măsura în care goluri în cuprinsul său teritorial au îngăduit-o, sau, cum arătam mai sus, triburi diferite s-au putut adapta realităților date de civilizația localnicilor, determinîndu-le asimilarea.

În schimb, de la Dunăre la Munții Balcani — ca să vorbim exclusiv de teritoriul care ne interesează — la fel ca și în regiunile aferente din cuprinsul Imperiului bizantin, antrenate atunci în marasmul endemic al unei puternice crize social-economice², slavii vor forma enclave puternice³, definindu-se în entități cvasistatale — slavinii —, ce vor rupe unitatea elementelor romanice, separînd unele de altele, în numeroase colectivități. Așa se face că romanitatea sud-dunăreană se deteriorează și se transformă considerabil în raport cu cea carpato-danubiano-pontică. Odată dispersate de slavi, enclave de băștinași romanici vor fi obligate să-și găsească condiții noi de viață, fie retrăgîndu-se și îngroșînd rîndurile congenerilor lor din nordul fluviului, fie, mai cu seamă, acceptînd mediul de viață montan, cu inerentele vitregii și vicisitudini, în care se vor prefigura, la scurt timp, *vlahii* balcanici — mai exact românii sud-dunăreni. Osebit de aceștia însă, numeroși alții traco-romani sîrșesc prin a fi absorbiți în procesul etnogenetic al bulgarilor, sîrbilor etc.

Dobrogea ocupă o poziție oarecum deosebită în procesul migrării slave. Vestigiile arheologice aparținînd slavilor timpurii — atîtea cite s-au putut determina pînă la această dată în cuprinsul unor cetăți romano-bizantine (ca cele de la *Dinogetia* — Garvăn, *Beroe* — Piatra Frecăței, *Histria* — Istria, *Callatis* — Mangalia, *Tomis* — Constanța etc.) — datează din sec. VI—VII. Ele se integrează nivelurilor de viață romano-bizantine și se pare că sînt resturile acelor slavi integrați de bizantini sistemului defensiv al Dunării de Jos. „...încorporarea unor slavi în rîndul armatelor romano-bizantine de la frontieră trebuie să fi fost un fenomen frecvent în veacurile de sîrșit ale imperiului, iar aceasta cu atît mai mult cu cît sistemul recrutării unor «barbari» pentru unitățile *limitanee* era practicat din plin începînd din sec. al IV-lea“⁴.

Această practică a existat și la Dunărea de Jos. Băștinașii sînt cei care se recrutează în detașamentele de frontieră.

Față de această realitate este bine să subliniem că pe cuprinsul actualei Dobroge nu există nici o așezare sau necropolă slavă databilă în intervalul de timp cuprins între cea de a doua jumătate a sec. al VI-lea și sec. al VII-lea. Aceasta ar pleda pentru ideea că romanitatea de aici a exclus orice tentativă de imixtiune a slavilor timpurii în zonă, vigoarea elementului localnic concretizîndu-se prin dovezi arheologice numeroase, acelea caracteristice culturii Ipotești-Cindești-Ciurelu. Și dacă este să ne referim la unitatea moștenirii romane pe cuprinsul întregii Scythii Minor, este suficient să ne reamîntim episodul rămas celebru, strîns legat de luptele bizantinilor cu avarii dintre anii 586—587, cînd detașamentul lui *Comentiolus*, încercînd să distrugă pe barbarii împrăștiați la sud de Dunăre — dar nu departe de limita meridională a provinciei Scythia —, a făcut să se consemneze în istoriografia vremii cunoscutele cuvinte : „torna, torna, fratre“⁵. Cele trei cuvinte au profundă implicație în conștiința

² I. Barnea, în *Din istoria Dobrogei* (= DID), vol. II, București, 1968, p. 439 ; idem în DID, III, 1971, p. 7.

³ B. Zasterova, *Les débuts de l'établissement définitif des slaves en Europe méridionale*, în *Origines et débuts des antiques en Moesis et en Trace et leur sort à l'époque du Moyen Age*, în „Etudes Balcaniques“, 5, 1966, p. 212.

⁴ I. Barnea, *loc. cit.*

⁵ Teophilact Simmocata, II, 15, în *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, București, 1970 ; Theophanes Confessor, *Cronica*, p. 397—398 = IHDR, p. 605.

noastră etnică și lingvistică. În ciuda atîtor comentarii pe care le-au suscitât în literatura istorică⁶, un adevăr rămîne axiomatic: ele reprezintă dovezi certe ale vorbirii latinofone a străromânilor, în aria existenței lor din sec. VI—VII, dinaintea venirii și așezării slavilor. Această realitate a fost constatată de un considerabil număr de istorici, ca să nu mai amintim că și foarte de timpuriu⁷.

Este limba veacurilor VI—VII, necontaminată de slavii de după sec. al VII-lea; este limba folosită în mediul larg de viețuire a localnicilor sud-dunăreni — indiferent că reprezentau cuvinte ale vorbirii curente sau erau comenzi militare — *ἑπιχωριος τε γλωσση*; este limba lor părintească *πατρωα φωνη* în care verbul a *înturna* — mai bine conservat astăzi în dialectul aromân — va duce la limba română la a *întoarce*, cu forma sa reflexivă: a se *întoarce*⁸.

„Recunoașterea în *torna, torna, fratre* (frater) a unui eșantion de română din faza protoromânei timpurii (sfîrșitul veacului al VI-lea), în care nimic nu ne împiedică să presupunem un *ti (ni) întornî, frati*, ori *întoarnî-ti frati* (sau altă formă similară), în vorbirea locală, părintească a valahilor localnici, constituie o bază de plecare pentru a argumenta că *Petre* de pe vasul de la Capidava, din sec. al X-lea, este un nume românesc“⁹.

Deși la o distanță de aproximativ două veacuri — admițînd, după ultimele discuții, că vasul cu numele *Petre* de la Capidava¹⁰ este mai timpuriu decît a fost el datat, în sec. al X-lea, la vremea emendării pentru prima oară a inscripției săpate în lutul unui ulcior —, atestatul de proveniență pur dobrogeană nu face decît să confirme, odată în plus, existența în mediul geografic al Dunării de Jos a românilor, sudați organic, etnic, lingvistic și spiritual.

„Documentarea în ansamblu privind perioada feudală timpurie (mi-grația popoarelor), istorică, filologic-lingvistică, arheologică și în general etnologică, dar mai ales istoria limbii române cu structura ei gramaticală neoaș latină-romanică și lexicul ereditar, mixt romano-tracic arată în chip evident (oricărui observator emancipat de prejudecățile seculare latino-centrice că în urma procesului intens de romanizare desfășurat în Munții Haemus (Balcani) pînă la Pontul Euxin, la nord de Someșul Mare, la izvoarele Crișurilor și Tisa inferioară, a localnicilor traco-daci, stabilirea limbii române ca limbă romanică prin amestec și sinteză lingvistică și social-etnică, constituie principalul factor al romanității sud-est-europene“¹¹. Reputatul învățat clujean I. I. Russu, ale cărui argumente le-am

⁶ P. Năsturel, *Torna, torna, fratre. O problemă de istorie și de lingvistică*, în SCIV, VII, 1—2, 1956, p. 182; I. Glodariu, în *legătură cu torna, torna fratre*, în *Acta Musei Napocensis*, I, 1964, p. 683 și urm; VI. Radu, *De la torna, torna, fratre, la Petre, numele unui român dobrogean din sec. al X-lea*, în *Pontica*, VI, 1973, p. 229 și urm. — aceasta ca să nu cităm decît cîteva dintre preocupările mai recente ale unor lingviști și istorici contemporani.

⁷ Amintim în acest sens J. Thurmann, *Untersuchungen über die Geschichte der Östrichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, p. 341—342.

⁸ VI. Radu, loc. cit.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A. Rădulescu, *Un atestat strămoșesc la Capidava*, în *Pontica*, III, 1970, p. 255 și urm = „Dacia“, N.S., XIV, 1970, p. 311—330.

¹¹ I. I. Russu, *Moștenirea traco-dacică oglindită în terminologia românească*, în SCIVA, I, tom. 31, 1980, p. 98 și urm.

folosit în acest citat, continuă, pe linia demonstrațiilor noastre : „Este cert și se confirmă pe bază documentară comparativă, că poporul român în ansamblul său (românii orientali, sud-est-europeni din Carpați, Balcani și la Dunărea inferioară numiți de vecini slavi, germani, bizantini ș. a., *vlahi* sau *valahi*) — chiar fără vreo organizare politică uniformă, militară, omogenă, în cursul evului mediu — este rezultanta procesului de sinteză traco-daco-romană din acest vast spațiu, fiind adică (precum s-a spus) în ultimă instanță tocmai fondul social etnic traco-dacic romanizat în linii generale ca limbă și nume, amestecat însă cu unele aporturi etnice dintre numeroși imigranți mai ales în Dacia“¹².

Dar să vedem cum se reflectă toate acestea în faptele istorice.

Bulgarii turanici, sălășluind mai întâi o bună bucată de timp pe Volga și mai apoi în Onglos-ul nord dunărean¹³, trec fluviul în *Sciția Mică* în anul 679, în vremea atacurilor încununuate de succes ale lui Asparuch, contra armatelor bizantine conduse de împăratul Constantin al IV-lea. În sudul dunărean, în teritoriul bizantin atât de încercat de numeroasele conflicte cu slavii, ei reușesc să se statornicească în mijlocul acestora, mai exact, în comuniunea etnică a „slaviniilor“. Vor domina o vreme politic și militar, dar numărul lor sfârșește prin a se contopi în masa slavă, amintirea lor fiind dată, mai apoi, de simpla denumire de „bulgari“. Limba, cultura, fundamentul lor statal și, în general, întreaga civilizație din aria lor geografică, rămân dominant slave.

În literatura istorică românească, mai veche și chiar mai nouă¹⁴, ca să nu mai amintim pe cea bulgărească, se consemnează la modul general, teoretic, cum că Dobrogea devine parte integrantă a țaratului bulgar. Dacă este așa, atunci ne punem fireasca întrebare : de ce între ani 681—685 teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră a fost organizat de către împăratul Constantin al IV-lea Pogonatul într-o *themă*, cea a *Istros*-ului ?

Este firesc și logic să răspundem : tocmai pentru a apăra Gurile Dunării, comerțul din Deltă și de la Marea Neagră de bulgarii recent instalați într-o zonă apropiată — mai exact, în aceea care va înconjura capitala lor de la Pliska. Acestor realități le răspunde pasajul din Constantin Porphirogenetul, în *De Thematibus*, 45—46¹⁵, din care aflăm explicit : „Dar de când neamul urît de Dumnezeu al bulgarilor a trecut fluviul Istru, de atunci și împăratul, din pricina năvălirilor sciților și bulgarilor, s-a văzut silit s-o aducă în situația de provincie și să numească în ea un conducător de oști. Trecerea barbarilor peste fluviul Istru s-a întâmplat spre sfârșitul domniei lui Constantin Pogonat, când a ajuns cunoscut și sub numele lor ; căci mai înainte erau numiți *onogunduri*“.

¹² *Ibidem*.

¹³ N. Bănescu, *La domination Byzantine sur les régions du Bas-Danube*, = în BSH, XIII, 1927, p. 14—15 ; idem, *L'ancien Etat Bulgare et les Pays roumains*, București, 1947, p. 29—30 ; *Istoria României*, I, București, 1960, p. 759—760 ; DID, II, p. 441 ; I. Venedikov, *La population byzantine en Bulgarie au début du IX s.*, in „Byzantinoslavica“, I, 1962, p. 275 ; P. Diaconu.

¹⁴ În această direcție este suficient să amintim, cu titlu de exemplu, cap. *Dobrogea între anii 681—971*, în DID, III, 1971, p. 7 și urm., unde I. Barnea acceptă — pe ce teme ? — ocuparea Dobrogei de către bulgari.

¹⁵ *Fontes...*, II, București, 1970, p. 671.

Fondarea unei theme bizantine la Gurile Dunării, posterior anului de apariție a primului țarat bulgar, exclude neîndolienic orice prezență bulgărească în acest teritoriu. O circumscripție militar-administrativă a Bizanțului între Dunăre și Mare constituia un imperativ dictat de necesități economice și strategice. Măsurile împăraților de la Bizanț, inițiate de către *Heraclius* (610—641), vizau tocmai păstrarea intactă a unui teritoriu care permitea controlul și prezența autorității constantinopolitane asupra unei populații de la care, conform tradiției îndelungate, avea beneficii economice substanțiale și asupra căreia exercita o puternică influență spirituală, în special creștină. Situația aceasta, în ciuda eforturilor bulgărești, excludea orice imixtiune a lor la Gurile Dunării, pe litoral și în centrele de pe Dunărea inferioară. Că este așa, aceasta se explică încă odată și prin faptul că, în întreg spațiul actual al Dobrogei românești, cercetările arheologice, foarte întinse în ultimii ani, nu au dus la determinarea niciunei cît de slabe urme slavo-bulgare din sec. VII—IX. Nicăieri în cuprinsul teritoriului în discuție repertoriile arheologice nu înregistrează o cît de vagă urmă doveditoare a apartenenței Dobrogei la statul bulgar al veacurilor VII—IX. Rarele descoperiri monetare ori sigilografice sînt rezultatul circulației lor firești într-o zonă aflată în apropierea țaratului, întinderea fluctuantă a dominației bulgărești spre nord fiind inerentă. Fiindcă este cert că bizantinii, în ciuda crizei prin care treceau în sec. VII—VIII¹⁶, nu puteau ceda un teritoriu a cărui bază economică era vitală pentru capitală. Marea le-a înlesnit controlul și dominația la Gurile Dunării, grație tocmai ușurinței în comunicații pe apă: s-a putut asigura flotei o prezență activă și efectivă și în Deltă și pe țărmul de vest al Mării Negre — ca să nu mai amintim controlul Dunării, în amonte, pînă în regiuni care depășeau mult hotarele meridionale ale Dobrogei.

Știrile istorice, în special literare, aduc prețioase informații despre românii sud-dunăreni, în intervalul de timp care ne interesează, și este bine să stabilim că, deși mai puțin circumstanțiate, avem toate motivele să credem că în vederile istoricilor bizantini Dobrogea era întotdeauna o zonă „în atenție“ atunci cînd se relatau fapte și de la Dunăre.

Prima mențiune a românilor sud-dunăreni sub numele de *vlahi* o datorăm lui Georgios Kedrenos (*Compendiu de istorii*, II, 435) în relatarea sa despre răscoalele bulgarilor conduși de comitopulii *David*, *Moise*, *Aaron* și *Samuil*. Narațiunea ajunge la un moment dat la întîmplarea potrivit căreia „David a murit curînd, ucis de niște vlahi călători între Castoria și Prespa la așa numiții «stejari frumoși»“¹⁷. Disputele istoricilor legate atît de condiția lor profesională — păstori nomazi sau paznici ai drumurilor ? —, cît și de apartenența lor teritorială — din părțile meridionale sau mai septentrionale ale Peninsulei Balcanice — nu înlătură constatarea incontestabilă a existenței lor etnice în jurul anului 976, cînd au fost datate evenimentele în legătură cu care sînt menționați.

Pentru determinarea noțiunii de „români“ la Dunărea de Jos la începutul evului mediu — înțelegîndu-se prin aceasta, cu necesitate, și continuarea spre răsărit a viitoarei Țări Românești, pînă la Marea Neagră — interpretarea izvoarelor bizantine implică două dificultăți. Mai întii,

¹⁶ I. Barnea, în DID, III, 1971, p. 7, nota 2.

¹⁷ *Fontes...*, III, p. 145.

una care se referă la scriitorii de la Constantinopol : pe aceștia, de cele mai multe ori îi interesau numai acele popoare care stăpîneau politic și militar — deci care dominau —, nu și masa supusă. Este deci aspectul superficial al istoriei politice, ruptă de fundamentul social-economic pe care, în realitate, îl reprezentau cei de jos. Or, stăpînitorii acestor pămînturi, la începuturile evului mediu, l-au reprezentat, cu mari și lungi discontinuități, diferite neamuri migratorii. Acestea sînt menționate în scrierile lor.

În al doilea rînd, conducerea statului bizantin, ca și pleiada lui de învățați consemnau popoare stabilite la Dunărea de Jos sub denumiri clasice, vechi, corespunzătoare unui anumit spațiu geografic ocupat de acestea. Confuziile de nume sînt frecvente cu numeroase neamuri în această parte a lumii învecinată cu Bizanțul ¹⁸.

Să ne oprim la românii sud-dunăreni. Aceștia, deseori laolaltă cu bulgarii, apar cu numele de *mysi* — vechea populație traco-getică de la sudul Dunării, locuitorii ai Moesiei (Theodor Skutariotes, *Cronică pe scurt*, p. 370, 371, 374 ; Nicetas Choniates, *Istoria*, I, 5, p. 485, 490, 516 și urm.) ¹⁹. Este însă anevoios ca pentru evul mediu balcanic să identifici un popor sau altul pe baza izvoarelor bizantine care-i botează cu un nume antic, așa încît apar întotdeauna îndoieli, nedumeriri și controverse. Oricum, este lesne de constatat că, în cea mai mare oarte a lor, sursele îi consemnează pe *vlahi* — corect *valahi*.

Cînd vorbim despre românii de la Dunărea de Jos ²⁰, trebuie să avem în vedere și pe locuitorii Dobrogei — pe atunci thema de Paristrion ²¹ —, băștinașii de aici fiind conștienți de originea lor latină. În acest sens (Epitome, VI, 3, p. 259—260, a lui Ioan Kinnamos) cităm : „...iar lui Leon, numit și Vatzzes, care aducea alți oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în țara hunilor dinspre ținuturile de lîngă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor” ²². Deci vlahii menționați aici participă, în anul 1166, în oastea lui Leon Vatzzes, în expediția contra ungarilor, plecînd din provincia vest-pontică a Paristrionului (Dobrogea). Știrea istoricului bizantin — cum remarcă de-altfel, în ultima vreme, istorici dintre cei mai autorizați — este cu atît mai prețioasă cu cît ea se referă la regiunile Pontului Euxin.

Episodul fugii lui Andronic Comnenul în Halici-Galiția —, așa după cum ne este relatat de Nicetas Choniates, *Istoria*, IV, 2, p. 170—171 ²³,

¹⁸ Așa, de exemplu, ungarilor sînt denumiți, cînd *huni*, cînd *peoni*, cînd *sauromați* ; sîrbiilor apar fie ca *illiri*, fie cel mai adesea, ca *tribali* etc.

¹⁹ *Fontes...*, III, p. 413, 415, 417, 255, 261, 263—267 ș.a.

²⁰ *Fontes...*, p. 239, 27. Cu precizările de rigoare privind atitudinea diferiților istorici față de valahii înrolați în oastea lui Leon Vatzzes.

²¹ E. Stănescu, *Les „Blachoi” de Kinnamos et Choniates et la présence militaire byzantine au Nord du Danube sous les Comnènes*, în „Revue des études sud-européennes”, IX, 1971, 3, p. 583—593 — consideră că este vorba de românii din nordul Dunării. Cu mai mult temeii și cu mai convingătoare arguții, un alt istoric al epocii arată că este vorba de românii paristrieni (dobrogeni), cf. P. Năsturel, *Remarques sur les Valaques dans l'empire Byzantine sous les Comnènes et les Anges*, în „Vlacho-Bulgarica”, Athen, 1978, p. 221 și urm. cu toată problematica.

²² *Fontes...*, p. 239.

²³ *Ibidem*. p. 251.

pare că implică nu numai pe românii nord-dunăreni, ci și pe cei paristriani, fiindcă : pe unde putea să străbată fugarul un drum atât de lung decît printr-o regiune legată direct ou cele unde este prins de valahi ? Aceasta nu putea fi decît Dobrogea actuală.

Este de asemenea foarte probabil ca românii de la Dunăre să se identifice sub denumirea de *daci* sau *geți*, numele vechii populații de la Carpați și Dunăre — *geții* fiind locuitorii de pe ambele maluri ale fluviului. După cum aflăm de la Kekaumenos, bizantinii știau că vlahii se trag din *daci* (Kekaumenos, *Sfaturi și povestiri*, p. 268—270 ; ουτον γαρ εσιν οι λεγομενοι Δακαι και βε σα Căci aceștia sînt așa numiții *daci* ziși și besi) ²⁴. Conchidem deci că prin *dacii* sau *bessii* lui Kekaumenos să-i înțelegem pe vlahii locuitori de ambele maluri ale Dunării. Același aspect, mai sigur exprimat însă, îl regăsim la Ana Comnena, care, vorbind despre evenimentele dintre anii 1058—1098, cu implicațiile adinei în sinul populației ce locuia între Haemus și Dunăre, amintește alături de *traci* și pe *daci* — ultimii categoric identificabili cu vlahii balcanici, poate mai bine circumscriși ariei geografice a Dunării de Jos.

Goții apar în literatura bizantină a începutului de ev mediu cu alt înțeles decît al vechiului etnonim. Ei sînt menționați mai întii în cronica lui Iosephus Genesisus (*Domniile*, II, p. 33, p. 13—15) ²⁵ atunci cînd se vorbește despre domnia împăratului Mihail II (820—829). Autorul amintit relatează la un moment dat că autocratul a venit din Orient spre a ocupa capitala — Constantinopolul — cu o oaste formată din elemente de neamuri diferite : „Apoi... (*Theophil*) a pornit cu oști poliglote de slavi, huni, vandali, geți... și a pus stăpînire pe tot Orientul“. Referirea se face la geții din erezia manicheenilor (paulicieni). Cine pot fi acești geți, din cronica lui Genesisus ?

Ca să răspundem mai lămurit, să observăm mai întii că în enumerare apar și etnosuri care au dispărut mai demult decît data evenimentului semnalat, așa cum este cazul cu vandalii și hunii — ultimii nefiind identificabili nici cu avarii și nici cu ungurii. Este foarte posibil deci ca prin *geții* de aci să subînțelegem în primul rînd neamurile germanice ale goților, mai ales că apar alături și de vandali. Dar nu excludem o eventuală identificare corectă a lor cu românii sud-dunăreni — poate și cu bulgarii —, avînd în vedere că sînt *manichei* (paulicieni), răspîndiți mult și în mare număr în întreaga Peninsula Balcanică.

Seria informațiilor despre românii sud-dunăreni capătă o și mai mare consistență atunci cînd reluăm discuția asupra expresiei *geton ethnos* — „neamul geților“ — folosită de Ana Comnea (*Alexiada*, III, VIII, 6) ²⁶ și de Mihail Pselos (*Cronographia*, VII, LXVII) ²⁷, atunci cînd se referă la evenimentele dintre anii 1058—1059. Acest „neam al geților“ ne este prezentat ca un popor puternic la nordul Dunării, dușman de neîmpăcat al pecenegilor. Avem toate temeiurile însă să extindem aria de cuprindere a lor, atribuindu-i ambelor maluri ale Dunării de Jos. Ei sînt acei *geți* amintiți în primul *logos* (discurs) a lui Manuel Straboromanos, rostit în anul 1103 (*Cuvîntarea lui Manuel Straboromanos către împăratul Alexie*

²⁴ *Ibidem*, p. 41.

²⁵ *Ibidem*, p. 655.

²⁶ *Ibidem*, p. 49.

²⁷ *Ibidem*, p. 83.

Comnenul, p. 191)²⁸ : „Acea parte a Europei care era bintuită de război, ne-ai pacificat-o, iar din aceea care ne fusese răpită, nu puțin ne-ai readus înapoi și anume teritoriul care se întinde și se cuprinde între Haemus și Istru de Sus, de la munții getici pînă la Pontul Euxin“.

Mențiunea astfel redată ciștigă mult în importanță pentru cunoașterea românilor din părțile Dobrogei la scurt timp după victoria bizantină de la Lebunion (1091), cînd sînt reluate teritoriile stăpînite mai înainte de către pecenegi²⁹.

Deci pasajul „de la munții getici pînă la Pontul Euxin“ ne interesează în mod deosebit. El se leagă, logic, de cel anterior, unde se menționează teritoriul cuprins între Haemus (Balcani) și Ister (Dunărea) și este de înțeles că împăratul a cucerit din acest cadru geografic, adică din țara care se întindea de la Munții Getici la Pontul Euxin. Ba mai mult, se vede din text că este vorba de două regiuni : una cuprinsă „între Haemus și Istru“, secunda „de la munții getici pînă la Pontul Euxin“. Autorii celui de al doilea volum din *Fontes* nu fac nici o referire asupra termenului *Getikon chorion* — „a munților getici“ — și nici la indice, s. v., nu apare. Dar traducerii celor doi autori, așa cum a fost transcrisă de noi mai sus, îi lipsește ceva din claritate, așa încît devine necesar să se caute o altă înțelegere pentru textul respectiv. Cauza o poartă cuvîntul grecesc : *ανωθεν*, care a fost tradus „din sus“ și care rămîne suspendat, fără un sens propriu și fără a se face legătura concretă între două enunțuri. Cuvîntul *anōthen* se traduce într-adevăr prin „de sus“, „în sus“, dar trebuie înțeles „dincolo“, „peste“, mai ales că se plasează în text după *Istron* — la genitiv. Și atunci în loc de : „teritoriul care se întinde și se cuprinde între Haemus și Istru, din sus, de la Munții Getici, pînă la Pontul Euxin“, ar fi de tradus mai corect : „teritoriul care se întinde și se cuprinde între Haemus și Istru și (teritoriul) cel de dincolo de Munții Getici pînă la Pontul Euxin“. Ar fi vorba, mai întîi, de teritoriul dintre Balcani și Dunăre — adică exact provincia bizantină a Paristrionului — și, apoi, „teritoriul de la nord de Dunăre, de la *Munții Getici* pînă la Pontul Euxin“. În chipul acesta traducerea este în concordanță cu ceea ce urmează, adică cu Bosforul Cimerian — posesiunea bizantină de la nordul Mării Negre. De altfel, Manuel Straboromanos denumește teritoriul dintre Balcani și Dunăre *Cimpiile mysilor* și nicidecum ale geților ; deci în textul comentat mai sus el a avut în vedere un teritoriu de la nord de Dunăre cuprins între Munții getici, care sînt munții Carpați, și Marea Neagră, din întreg acel spațiu căruia i se circumscrie perfect Dobrogea.

Este neîndoios că la capătul acestor sumare considerații și consemnări nu se epuizează nici pe departe gama datelor și faptelor istorice care implică pe românii sud-dunăreni, cel mai adesea în strînsă unitate cu cei din nordul fluviului — fluviu care dintotdeauna i-a unit. Încercarea de a desprinde din suita informațiilor literare ceea ce este propriu Dobrogei, indiscutabil, cu relațiile inerente în nord și în sud, vine să ne asigure că investigațiile viitoare pot să detașeze o trăsătură proprie acestei zone, potrivit căreia etnosul său între sec. VII—XII poartă amprenta romani-

²⁸ Ibidem, p. 173. Vezi și P. Gautier, in „Revue des études byzantines“, XXIII, 1965, p. 173.

²⁹ Intreaga problematică la I. Barnea, in DID, III, 1971, p. 153—156.

tății locale tradițională cu dominanta românească, influențată de bizantismul dominator în epocă ; că, pe ambele maluri ale Dunării inferioare, neamul românesc a fost și în evul mediu — în ciuda separărilor produse de slavi — unitar, viabil și peren.

SUR LES ROUMAINS DU BAS-DANUBE DANS LE CONTEXTE DES VII—XII SIÈCLES

R é s u m é

A base de plusieurs sources écrites, parmi lesquelles quelques unes sont mentionnées directement et d'autres seulement évoquées, l'auteur se propose de déceler plus clairement les traits de l'ethnos roumain au sud du Danube dans la Péninsule Balkanique en général et en Dobroudja en particulier. Il-y-en-a aussi des références aux sources archéologiques et numismatiques destinées à fortifier les dites opinions.

On précise ainsi que pour comprendre réellement le phénomène ethnique roumain on doit tenir compte de deux complètes ethno-culturels, linguistiques et socio-historiques fondamentaux : la romanisation de tout le monde thraco-géto-dace qui commence dès le début du IIe siècle av.n.è. et aussi l'impact différencié de cette complexe éthnie avec les peuples migratoires en général et avec les flaves en particulier. L'auteur opine pour une nouvelle dénomination de l'aire de l'ethnogenèse des Roumains, celle de „zone carpato-balkanopontique“, plus conforme à la réalité historique et qui remplace ainsi celle moins ample de „zone carpato-danubienne-pontique“.

On détache la démonstration faite par l'auteur dans le but d'indiquer la place particulière occupée par la Dobroudja roumaine dans le contexte des relations byzantino-bulgaro-slaves. A l'aide de sources fondamentales on souligne la réalité que le territoire d'entre le Bas Danube et la Mer Noire n'a jamais été occupé par les Bulgares, parce que la „romanie“ ici existante avait une position spéciale dans le contexte de la romanité plus ample de l'Empire Byzantin.